

Teologiska institutionen
Tros-och livs C nivå , 15 poäng
HT 2017
Ulf Zackariasson

Moraliskt rätt och fel inom språkspel

Enligt tre Wittgensteinianska tänkare

Natalie Norling
971110-++++

Natalie.Norling.7825@student.uu.se

Innehållsförteckning

Inledning	2
- Syfte.....	2
- Frågeställning.....	3
Material	3
Metod	4
Teori	5
- Wittgensteiniansk filosofi.....	6
- Språkspel.....	6
- Moral.....	8
- Moral reasoning.....	8
- Relativism.....	8
Forskningsöversikt	9
Analys	10
- Nigel Pleasants.....	10
- Michael Kober.....	12
- Jämförelse.....	17
- D.Z. Phillips.....	18
- Relativism som alternativ.....	20
- Relevans för samhället idag.....	24
Slutsats	28
Källförteckning	30

Inledning

I dagens rådande smältdegel av olika kulturer och samhällen blir samarbete viktigare och viktigare och för detta krävs reflektion kring moral och etiska frågor. Det finns många olika etiska teorier för moraliskt gott och ont, som exempelvis *moral reasoning* som ser att människor bör reflektera över sina moraliska frågor och kunna komma fram till svar genom sin reflektion. En annan är *natural reason* som sedan upplysningen ansetts varit nödvändigt för att en mångfald av moraler ska kunna leva tillsammans. Denna uppsats kommer fokusera på teorier om hur moral avgörs ur ett språkfilosofiskt perspektiv och försöka svara på om dessa kan vara till hjälp i ett samhälle med många olika moraler. Wittgensteins språkfilosofiska perspektiv är ibland ifrågasatt då den ofta kan tänkas komma för nära de slutsatser som relativismen gör, där moraliskt gott och ont endast är kontextbundet och inte kan ställa några universella krav på regler för alla kulturer att följa, vilket blir problematiskt i denna globaliserade tid som kräver gemensamhet och samarbete. Fokuset är arbeten från tre filosofer som inspirerats eller använder sig av språkfilosofen Ludwig Wittgensteins tankar om språk och språkspel och deras roll i skapandet av (kontextuella) epistemiska självklarheter/normer och värden inom sina respektive specifika kontexter. Språkspel kan förstås som gemensamma språkliga regler inom ett språk eller en gemenskap. Här kan moral tänkas komma in som någonting som är beroende av språket det uppstått i, vilket föreslår att moral är någonting som avgörs i och av språket. Men det kan även vara så att det finns moraliska spel och dessa finns i varje språkspel som ett eget. Frågan att besvara blir då vilka likheter och skillnader som kan uppstå när tre filosofer använder sig av samma tänkares (Wittgenstein) tankar för att besvara hur moraliskt ont och gott bestäms och skapas utifrån språketeorins perspektiv. Målet för denna uppsats är att identifiera vad tre filosofer tänker om detta samt att undersöka på vilket sätt, om så är möjligt, som deras teorier skulle kunna bidra till förståelse av konflikter mellan moraler, lösning av konflikter och om de underlättar kommunikation mellan moraliska kontexter.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att söka svara på hur vi kan veta vad som är moraliskt rätt och fel med hjälp av olika wittgensteinianska forskare. Detta görs genom att jämföra tre forskare/filosofier vid namn D.Z. Phillips, Nigel Pleasants och Michael Kober för att se

skillnader och likheter i sätten att tolka tillämpningen av Wittgensteins språkfilosofi på synen av moraliskt gott och ont och moralisk mångfald.

Frågeställning:

- Hur avgör vi vad som är moraliskt rätt och fel med hjälp av Wittgensteins filosofi enligt D.Z. Phillips, Nigel Pleasants och Michael Kober och kan deras teorier underlätta kommunikation och konfliktlösning mellan moraliska kontexter?

Material

De tre arbeten som kommer jämföras i denna uppsats är boken *The problem of evil and the problem of god* (2004) av D.Z. Phillips, "On epistemic and moral certainty: A Wittgensteinian approach" (1997) av Michael Kober och "Wittgenstein and basic moral certainty" (2009) av Nigel Pleasants.

D.Z. Phillips bok handlar om ondskans problem och hur den relaterar till Gud.

Inledningskapitlet tar dock upp Wittgensteins språkfilosofi och relaterar den till moral och hur människor ser på ondska samt moraliskt gott och ont och det var det som gjorde att hans bok inkluderades i denna uppsats (Phillips 2004).

Kobers artikel handlar om epistemiska och moraliska självklarheter och språkspel, hur de fungerar i ett samhälle och beskriver hur språkspel fungerar och hur moral formas och bevaras inom dem (Kober 1997). Denna artikel har valts för att den just handlar om moral och språkspel på ett Wittgenstienskt sätt och är den som passar bäst ihop med uppsatsens frågeställning, vilket gjort att den har fått lite större vikt än de andra två.

Pleasants artikel handlar om moraliska självklarheter utifrån ett Wittgensteinianskt perspektiv där han tar upp *The badness of death and wrongness of killing* som han använder för att visa att språket som används för att tala om död och dödande är för begränsat för att det ska gå att förstå den moraliska dimensionen av varför dödande är dåligt. Här gör Pleasants ett bra exempel på hur språket förväntas ha ett moraliskt plan men som inte är fullständigt, vilket påverkar vår förståelse av moraliska ställningstaganden (Pleasants 2009).

De skriver inte om samma ämnen och delar inte samma syfte med sina arbeten men alla tre tar upp moral som någonting som går att studeras utifrån ett språkfilosofiskt perspektiv med särskild Wittgenstein prägel, vissa genom att se moral som ytterligare ett särskilt språkspel och vissa genom att ge språket ansvar över vilken negativ eller positiv betoning olika moraliska dilemman får. Det har även varit svårt att hitta andra författare som skrivit om samma ämne med liknande vinkel och detta är anledningen till varför jag valt att använda mig av just Phillips, Pleasants och Kober i uppsatsen för att besvara frågeställningen.

Metod

Då uppsatsen har syftet att klargöra vad vi kan veta om och hur vi kan veta vad moraliskt ont och gott är utifrån olika Wittgenstein inspirerade tänkare behövs det en innehållslig idéanalys metod. Detta för att det då går att ta reda på tänkarnas olika tankar och förutsättningar för hur en moral skapas blir tydlig när deras respektive arbeten ställs i jämförelse med varandra. En innehållslig idéanalys har syftet att både förstå och pröva innehållet och dess godtagbarhet enligt Grenholm i *Att förstå religion* (2006). För att kunna förstå och förklara innehållet i en text krävs det även att begrepp och uttryck författarna gör definieras och förklaras för att det ska gå att jämföra texterna med varandra (2006, s. 242).

Denna metod kräver att materialet tolkas ur en rekonstruktiv vinkel för att kunna jämföra det och komma fram till ett svar på frågeställningen. Detta gör att materialet kommer tolkas av mig, författaren till denna uppsats och de alternativa resultat som uppsatsen kommer komma fram till kan variera beroende på vem författaren är (jag) och vad den valt att fokusera på. Men en rekonstruktiv tolkning innebär att alla möjliga tolkningar som kan komma fram är baserade på vad texten säger explicit och implicit, vilket gör att det ändå är texten som bestämmer ramarna för vilka tolkningar och resultat vi kan dra (2006, s. 242). Självklart har målet varit att göra en så generös och rimlig tolkning av materialet som möjligt.

Rekonstruktiv tolkning innebär att vi som läsare gör flera möjliga tolkningar av texten vi ska analysera istället för att bara göra en tolkning, den som texten i första anblicken verkar visa sig vara. Att istället göra flera tolkningar, med fler tolkningsalternativ görs enligt Grenholm i boken *Att förstå religion* (2006) för att göra en så motsägelsefri och rimlig tolkning av materialet som möjligt. Ibland framgår inte författarens alla åsikter om ett ämne i ett material

och då kan en rekonstruktiv tolkning krävas för att få fram möjliga alternativa svar som författaren skulle kunna tänkas stå för med tanke på materialet vi har framför oss. Dessa tolkningar ska vara baserade på materialet som redan finns och med tanke på vad författaren redan sagt för att få en så rimlig tolkning som möjligt. En rekonstruktiv tolkning är alltså en tolkning av meningar i ett material som inte är explicit uttryckta utan snarare finns implicit genom det som faktiskt finns uttryckt (2006, s. 242). Denna metod används när det finns ett begränsat material att finna svar i, som nu när jag ska utgå ifrån artiklar och enstaka kapitel i böcker för att besvara en bredare frågeställning än materialets innehåll täcker. Detta innebär att frågeställningen och de analysfrågor som används i denna uppsats kan försöka besvaras även om materialet som ska analyseras inte explicit handlar om eller besvarar dem.

Analysfrågorna jag ska använda mig av vid läsningen av materialet är:

- Hur tänker sig författarna att moraliskt rätt och fel kan avgöras?
- Hur ser författarna på relativism som möjligt alternativ vid moralisk mångfald?

Teori

Teorin för denna uppsats utgår från Wittgensteins teori om språkspel, Rachels och Rachels definition av relativism samt diverse encyclopedia definitioner av begreppen moral och språkspel. Detta görs för att Wittgensteins filosofi ibland anklagats för att vara för relativistiskt lagd och då kan det vara relevant att undersöka hur de andra tre forskarna ställer sig mot eller för relativism. För att kunna besvara frågeställningen behövs definitioner på vad moral är överhuvudtaget, samt vad de olika alternativen språkspel, relativism och moral reasoning är för något. Moral kommer att användas och förstås som moraliska ställningstaganden för avgörandet om vad som är rätt och fel.

Jag har valt att använda mig av texter av tänkare som använt sig av Wittgensteins filosofi istället för att gå direkt till Wittgensteins egna texter då jag anser att den vinkeln skulle vara intressant och lite mer lättarbetad, särskilt då Wittgensteins arbeten inte varit kända för sin lätthet. Att jämföra hur olika tänkare använt sig av och inspirerats av samma filosof är även ett intressant område för mig som även själv gillar Wittgenstein men inte ännu vågat mig på att tolka hans originaltexter.

Wittgensteiniansk filosofi

På Plato.stanford.edu (2016) skriver Anat Biletzi och Anat Matar att Wittgensteins filosofi brukar delas upp i två delar kallade den tidigare och den senare Wittgenstein där en bok skrevs från varje period. Det råder oenigheter om dessa två delar hör ihop eller inte eftersom mycket av innehållet i dem säger emot varandra eller visar på ändrade åsikter från tidigare. I den tidigare delen av sin filosofi skrev Wittgenstein att språket var en direkt representation av världen och att det hade en logisk koppling till bilden vi såg av världen. Han ansåg även att vissa saker inte gick att tala om men då borde de inte heller sägas eftersom det var rent nonsens. Under denna period utelämnade han alltså mycket av det abstrakta utomvärldsliga som det metafysiska och etiska då det inte gick att tala om enligt den filosofin han byggt upp kring logiken i språket (Biletzki, Matar 2016).

Den senare Wittgensteins kom med ett viktigt bidrag till filosofin enligt Biletzi och Matar, som var att filosofin inte borde utföras dogmatiskt, det vill säga tanken att det finns ett logiskt svar bakom varje fråga, eller i hans fall av språkfilosofi, och att språk endast följer logiska slutsatser. Wittgenstein menade att hans första verk var dogmatiskt och avvisade den i sitt senare verk. Där utvecklade han även teorierna om språkspel och familjelikheter inom språk, som kan hittas i kapitlet nedan (Biletzki, Matar 2016).

Språkspel

Språkspel är något som visar på gemensamma regler inom ett språk och i denna uppsats kan moral även förstås som att fungera på samma sätt. Då kan vi tala om moraliska språkspel som kanske eller kanske inte följer samma regler och styr vad vi ser som rätt och fel.

Enligt Anat Biletzki och Anat Matar på sidan Plato.stanford.edu (2016) syftar språkspel på de gemensamma drag och regler som finns i ett språk. Ett språkspel är kontextuellt bundet till exempelvis en arbetsplats eller en vänskapskrets men det finns även större, mer överlappande språkspel som språk som svenska eller tyska. Inom dessa språkspel finns det logiska regler och allmänt accepterade faktan/konstateranden som alla talare känner till, accepterar och följer för att det ska gå att göra sig förstådd och ha en gemensam grund att utgå ifrån och bygga på. Dessa konstateranden utgör alltså spelreglerna och riktlinjerna talarna kan röra sig inom. Det finns även familjelikheter där språkspel kan överlappa i likheter i regler mellan

olika språkspel. Familjelikheter är alltså språkspel som fungerar på liknande sätt eller har liknande spelregler som andra språkspel, exempelvis när det finns flera betydelser för ett ord som flera språkspel kan använda sig av. Språkspel som påminner om varandra genom exempelvis regler eller ord och betydelse kan sägas ha familjelikheter (Biletzki, Matar 2016).

Wittgenstein ger inga svar på hur en talare av ett språkspel ska veta om den följer språkspelsregler eller inte. På standford dictionary står det dock om meningsfullheten av uttryck och ord, vilket kan vara användbart vid analys om regler och deras mening. Se nedan:

Whether it be a veritable argument or not (and Wittgenstein never labeled it as such), these sections point out that for an utterance to be meaningful it must be possible in principle to subject it to public standards and criteria of correctness. (Biletzki, Matar: 2016)

Detta verkar betyda att (även om det talar om mening och inte om huruvida man vet om man följer spelreglerna eller inte) det som blivit lag eller allmän känd kunskap har en speciell eller grundläggande mening och då kan man anta att dessa är viktiga regler att följa. Om en person inte följer dem kanske det är grund nog att ifrågasätta om de följer reglerna eller inte. Då går det dock bara att döma om ett språkspels regler följs om det är ett officiellt språkspel som kan användas av många (Biletzki, Matar 2016).

Wittgenstein menar även att vissa regler måste vara allmänt accepterade av alla talare inom en större mängd språkspel/kontexter, vilket han kallar livsformer. Dessa livsformer handlar inte om åsikter som kan variera mellan kontexter utan de är bredare accepterade som faktan som exempelvis "shared human behaviour" och sättet vi försöker närma oss okända språk. En livsform är en större kontext och denna kan vara delad av många små kontexter och språkspel. Den kan jämföras med ett stort språkspel. Denna delade livsform är bredare och inte begränsad till enskilda kontexter, vilket gör att Wittgensteins språkspel kanske även har en slags universell dimension också (Biletzki, Matar 2016). Dock är livsformer föränderliga precis som kulturer och kontexter och detta gör att språken, vilka vi ser och förstår världen genom, också är föränderliga och därigenom är även världen föränderlig. Synen på vart gränsen går mellan språkspel och livsformer är omtvistad och ingen vet riktigt vart distinktionen ligger men i denna uppsats har jag tolkat livsformer som större språkspel eller

former av språk som kan rymma flera språkspel med tanke på “the shared human behaviour” som innebär att det verkar finnas ett tak där allt annat kan rymmas (Biletzki, Matar 2016).

Moral

1.1 Concerned with or derived from the code of behaviour that is considered right or acceptable in a particular society. - Oxford dictionary

Moral reasoning: Moral reasoning är en typ av reflekterande för vad vi borde göra och vad som är moraliskt förväntat av oss. - Stanford encyclopedia

Relativism

Relativism är ett omtvistat ämne inom etiken eftersom den föreslår att det inte finns någon universell moral som alla människor bör följa, utan istället finns moralen bara kontextuellt bundet. Detta bygger på att relativister inte anser att det finns någon neutral mall för vad som är rätt och fel och därför går det inte att döma någons moral som sämre eller bättre (Rachels, Rachels 2015, s. 27). Det problem som ofta lyfts upp hos relativismen är att vissa normer som är accepterade i en kultur helt enkelt inte kan tillåtas vara lika accepterade som andra. Med kulturrelativism, där moralisk relativism ingår, skulle det inte längre gå att ifrågasätta den egna kulturens normer eftersom allt skulle vara rätt för någon och alltså bara relativt rätt och fel för alla i samhället (Rachels, Rachels 2015, s.31). Då Wittgensteins språkfilosofi varit anklagad för att ha relativistiska tendenser är det intressant och relevant att undersöka hur de tre forskarna förhåller sig till relativism som möjlighet för avgörandet av vad som är rätt och fel eftersom de varit inspirerade av just Wittgenstein.

I sin bok Rätt och fel (2015) av James Rachels och Stuart Rachels tas begreppet kulturrelativism upp som menar att alla samhällen är moraliskt ofelbara i praktiken eftersom alla samhällen och kulturer har olika värderingar och sanningar vilka moralen baseras på. Detta gör att det inte finns någon universell moral som alla kulturer kan enas om eftersom moralen är kontextuellt bunden (Rachels, Rachels 2015, s.40). Rachels och Rachels tar även upp att en effekt av kulturrelativismen blir att inget samhälles moralkod, vilket är de etiska argument och regler som finns inom en kultur, inte får någon högre status än något annat samhälles moralkod. Detta gör att det inte går att ta ställning till eller värdera någon kulturs

moral som sämre eller bättre än ens eget, vilket enligt författarna kan bli problematiskt om det går så långt att man blir för tolerant och inte kritiserar fruktansvärda dåd som människor kan göra sig skyldiga till (Rachels, Rachels 2015, s.41).

Forskningsöversikt

Dessa arbeten berör språkspel, Wittgensteiniansk språkfilosofi och tankar om hur vi kan komma fram till moraliskt rätt och fel men det tycks inte finnas särskilt mycket forskning som just jämför Wittgenstein inspirerade forskare och deras syn på moraliskt avgörande, vilket gjort att jag valt att skriva denna uppsats för att förhoppningsvis hitta ytterligare svar på detta.

I boken *Forms of life and language games* (2011) av Jesús Padilla Gálvez och Margit Gaffal skriver författaren om språkspel och språks funktion. De skriver att språk lärs ut för att människor ska kunna tala och förstå varandra genom ord, symboler och gester och att språkspel används inom specifika kulturer kontextuellt. Att lära sig ett språk helt och fullt går alltså ut på att lära sig alla språkspel som finns inom det språket för att kunna förstå och kommunicera det ur alla tänkbara vinklar (Padilla, Gaffal 2011, s.20). Enligt Wittgenstein kan man ett språk när man lärt sig de rätta och lämpliga sätten att reagera på olika tilltal, kommentarer och symboler under en muntlig konversation eller i skrivform (Padilla, Gaffal 2011, s.18). Denna bok är relevant för uppsatsen för att den förklarar vad språkspel går ut på och på så sätt blir även syftet och frågeställningen förklarad, även om dessa handlar om ett moraliskt språkspel. *Forms of life and language games* är en bra grund att börja på innan inriktningen för moraliska språkspel väljs som fördjupning för denna uppsats.

Förutom forskning om språkspel är även arbeten om moral av Wittgenstein inspirerade forskare relevanta och för detta kan Anne-Marie Sondergaard Christensen och en annan artikel av Nigel Pleasants nämnas.

Anne-Marie Sondergaard Christensens artikel 'A glorious sun and a bad person' (2010) handlar om vilka etiska reflektioner som kan hittas hos Wittgenstein och därmed indirekt hans syn på hur människor försöker avgöra och uppnå det de ser som moraliskt. Den handlar dock inte om moral utifrån ett språkfilosofiskt perspektiv eller ur hans språkspels teori, vilket

gjort att artikeln bäst lämpar sig som tidigare forskning, än som grunden för denna uppsats. Hon tar dock i sin text upp tre viktiga delar för att kunna reflektera etiskt. Dessa är en insikt över att ett etiskt reflekterande både har som syfte att lösa missförstånd som en person kan ha om sig själv, samt att inse hur man bör leva och handla. Den tredje handlar om etiskt reflekterande i relation till “the other”, det vill säga, en gud eller en andra person som besitter den etiska essensen som man själv eftersträvar. Denna artikel är relevant då den diskuterar Wittgensteins syn på moral även om det inte är genom ett språkfilosofiskt perspektiv.

I en annan artikel av Nigel Pleasants som heter “Nonsense on stilts? Wittgenstein, ethics, and the lives of animals” (2009) skriver Pleasants om Wittgensteins antagna hållning till djurs rättigheter och debatten mellan de som är emot djurs rättigheter genom att använda sig av Wittgensteins distinktion av skillnaden mellan djur och människor och de som är för djurs rättigheter på andra grunder än Wittgenstein. Här tar Pleasants upp Leahy som använder sig av språkspel för att påvisa skillnaden mellan djurs och människors förmåga att uppleva känslor, eller *sensations* som han benämner det. Han menar att djuren är i stadiet han kallar *pre-linguistic consciousness* som gör att då djur inte har förmågan att sätta ord på sina känslor saknar de även den fördjupade insikten över vilken mening de känslorna har. Därmed kan de inte reflektera över om smärta är moraliskt gott eller ont (Pleasants 2009, s.319). Detta föreslår att vad som gör någonting moraliskt meningsfullt eller ej är de värderingar som språket ger och också då genom språkspel. Denna artikel är relevant för att den visar på vilka språkfilosofiska argument forskare som är inspirerade av Wittgenstein kan använda sig av när de diskuterar moraliska frågor.

Analys

Nigel Pleasants

Pleasants skriver i sin artikel “Wittgenstein and basic moral certainty” (2009) att han gärna vill mena att sättet människor kan tala om död och hur fel död är begränsas av språkets begränsningar, som han baserar på Wittgensteins “Lectures on ethics”. Denna begränsning innebär enligt Pleasants att orden som *losing*, *taken* och *stolen* bestämmer vår inställning till på vilket sätt och därmed även till vilken grad död är dåligt (2009, s. 675). Att förlora sitt liv är dåligt för att de orden som används för att beskriva det är negativa ord som fixerar sig vid

handlingen men de säger ingenting om varför det egentligen är dåligt på ett etiskt plan (2009. S. 675). Pleasants säger sig basera denna begränsning på ideer som Wittgenstein hade om att det finns två olika värden i språk, det relativa och det etiska, som inte kan uttrycka samma saker men som ändå har samma ord att använda sig av och som då skapar begränsningar hos det etiska värdespråket som har ambitionen att tala om saker utanför vår vardag men som misslyckas och därmed är värdelöst (Wittgenstein tog tillbaka detta senare). Även om Pleasants inte håller med om denna uppdelning och slutsats att det etiska är meningslöst använder han det för att visa att det är svårt att tala om hur dåligt döden verkligen är, då språket inte tillåter djupet/allvaret som krävs (2009, s. 674-675).

Pleasants tar upp ett exempel för att visa att filosofers förklaringar till varför dödande och död är så moraliskt ont som går ut på att man säger att det är fel att döda oskyldiga människor som inte utgör ett hot. När dessa ord yttras visar det enligt Pleasants en underliggande förståelse för att död mest är fel om personen inte förtjänar det. Om personen dock skulle förtjänat det skulle döden inte verka lika ond. Då detta argument inte håller eftersom det är inkonsekvent räcker det inte som bas för varför död än ont. Enligt Pleasants mynnar slutsatsen ner i att det finns en *basic moral certainty*, en moralisk självklarhet, som är så självklar att vi inte ens kan sätta fingret på vad den är och varför lika lite som vi kan förklara hur vi vet att händer är händer (2009, s.677 - 678). Den moraliska självklarheten finns redan där och är självklar utan resonemang varför. Eftersom vad som gör döden dålig inte går att tala om på något annat sätt än ett ytligt beskrivande av ord som dåligt och förlorat finns det ingen förståelse för vad som gör döden så dålig utan att sätta den i relation till livet. Utan livet verkar döden inte vara dålig enligt språket, eftersom man talar om död som "förlorat livet" etc, vilket föreslår att vår förståelse av vad som gör döden moraliskt dålig är väldigt knapp (2009, s. 677-678). Här verkar Pleasants föreslå att språket kan användas för att tala om moraliska frågor men den kan inte användas för att bestämma moral då den redan finns som en moralisk självklarhet. Vart den kommer ifrån verkar det inte finnas något svar på, men språket kan användas i ett försök att förstärka den ytterligare, även om det inte heller går helt då den bara kan tala om moral på ett beskrivande sätt istället för ett förklarande.

Pleasants talar inte om ett moraliskt språkspel men han använder sig ändå av Wittgensteins syn på moral och hans tanke om att språket begränsar vår förståelse av någonting om vi inte

kan tala om det. Basic moral certainty är en av de sakerna vi inte kan tala om. Den kan ses som en egen teori som går utanför teorin om att språk formar förståelsen av världen. För även om språket försvårar vår förståelse och förmåga att kunna samtala om basic moral certainty så finns den redan där som någonting vi kan följa utan språket. Precis som när det inte går att tala om varför eller hur vi vet att en hand är en hand men vi ändå vet att det är det (2009, s. 677-678). Här tolkar jag det som att om moraliska frågor och svar ändå ska kunna utvecklas så behöver man kunna argumentera för och emot dem och då måste språket gå att använda, men precis som Pleasants kommer fram till är språket som används för att beskriva moralen inte samma som kan förklara den och då verkar moralen vara som ett eget språkspel som man måste kunna för att kunna engagera sig i det. Detta föreslår en viss relativistisk slutsats för moralen, om den fungerar som ett språkspel med egna regler och förhållningssätt som endast går att förstå inifrån. Hur stort detta "inifrån" är kan nog justeras rätt mycket dock, och då kanske den kan bli så stor och heltäckande att den kan inkludera flera kulturer som tycker samma saker om moraliska frågor. Detta kan vara möjligt eftersom språket inte används för att förklara varför någonting är som det är och då borde resultatet bli att den moraliska självklarheten kan hittas i flera kulturer oavsett språkbruk.

Michael Kober

Kober tar i sin artikel "On epistemic and moral certainty: A wittgensteinian approach" (1997) upp moraliska resonemang och termer som han baserar på Wittgensteins *On certainty* (1993) men menar att ingen av de argument han kommer ta upp är Wittgensteins egna utan de är Kobers egna rekonstruktiva tolkningar. Kober talar om *epistemic certainties* som är epistemiska självklarheter som inte går att ifrågasätta inom ett språkspel om man inte vill skapa en brist i kommunikationen. Vissa konstateranden borde inte ifrågasättas för att det ska gå att ha en gemensam grund att utgå ifrån när man diskuterar och kommunicerar. Dessa epistemiska självklarheter är meningar som exempelvis "This is a hand" med matchande handvinkning för att visa vilken kroppsdel det handlar om, det vill säga benämningar på ting. Dessa självklarheter utgör regler utifrån människor/spelare inom språkspellet tvingas förhålla sig till. Enligt ett semantiskt perspektiv avgör även dessa regler för hur vi talar om någonting hur vi talar om världen, eftersom ord är det enda verktyg vi har att diskutera och tänka på världen med. Att kalla en hand någonting annat än en hand förhindrar oss från att kunna framföra vad vi vill säga och bli förstådda av andra och därför tvingas vi använda ordet hand,

vilket i sin tur formar och begränsar sätten vi kan tala om den kroppsdel. Dessutom har språket blivit drillat i oss sen födseln eftersom vi inte valt vilket språk eller språkspel att födas in i. Detta gör att vi får många epistemiska normer/självklarheter gratis och därmed är språkets spelregler redan djupt inom oss (1997, s.369).

Kober skriver att världsbilder inom språk kan ändras (här tolkar jag det som hur man talar om och ser världen), vilket kan ändra normer och självklarheter inom språket och kulturen, men det kan även finnas självklarheter, certainties, som kan förbli oförändrade. Även här tas exemplet om att händer är händer upp för att visa på något som kan tänkas förbli densamma oavsett andra epistemiska (dvs. språkliga) förändringar (1997, s. 372). Om någon mot förmodan ändå försöker förneka de mest grundläggande självklarheterna, som exemplet nyss angivet, ger Kober några förslag på möjliga förklaringar för detta. Dessa är bland andra att personen som förnekat det uppenbara inte talar samma språk som resten och därför inte förstod eller lärt sig grunderna ännu, eller så är personen faktiskt uppvuxen i samma språk och redan bekant med grunderna men ändå har svårt att förstå varför och att de stämmer. För det ger Kober förklaringen att personen har mentala svårigheter som gör att han inte kan förstå och följa normerna på samma sätt som andra inom samma språkspel (1997, s. 373). Ett tredje alternativ är att personen redan ifrågasätter samhällets grundläggande principer på grund av sin excentriska personlighet och bör då inte ens tillfrågas. Motiveringen för detta är att folk i ett samhälle följer normerna och spelreglerna för dessa är vad som hör samhället till och de människor som inte gör det blir inte inräknade (1997, s. 373).

Kober tar upp moral certainty som ett form av eget språkspel, vilket han kallar moraliska språkspel. Dessa avgör vad som är rätt och fel inom ett moraliskt språkspel och dessa finns som självklarheter i språkspellet utan att vi tänker på det. De finns i form av normer och utövas omedvetande av dem som lärt sig reglerna inom språkspellet, men de finns ändå där tydligt om man försöker identifiera dem genom att bara räkna upp vad som ses som rätt, fel, ont och gott. Vissa moraliska självklarheter tillhör även fler moraliska språkspel på samma gång, vilket gör det möjligt för olika samhällen att ha delade moraliska värderingar samtidigt som de har delade åsikter om andra moraliska frågor. Det finns dessutom flertalet moraliska språkspel inom ett samhälle som inte alltid hör ihop och som har olika normer, men tillsammans bildar de samhällets moraliska världsbild, enligt Kober. Vissa värderingar är

dock mer spridda än till bara en kultur och kontext, som exempelvis tanken om att dödande är dåligt (1997, s. 374). Detta gör det möjligt att föreslå att the badness of death som Pleasants skriver om i sin artikel är vidare spritt än till bara enskilda kulturer trots språkbarriärer, vilket kan tyda på att det finns ett annat sorts språkspel, det moraliska, som Kober talar om men som inte Pleasants tar med i sin beräkning.

Kober tar precis som när det handlade om det epistemiska språkspellet upp alternativa förklaringar och konsekvenser som skulle kunna appliceras på de fall då människor går emot det moraliska språkspellet. Dessa är att de moraliska slutsatserna kanske går emot varandra på grund av att situationen och kontexten kräver olika moraliska beslut oavsett vad den generella moraliska värderingen är (1997, s.375). Ett exempel på detta jag kan tänka mig är dödande vid självförsvar. Även om den rådande moraliska åsikten om dödande är att det är en ond handling så kan anledningen för dödandet behöva preciseras och slutsatsen om att dödande är ont behöva anpassas. Min tolkning är att dödande vid självförsvar kanske är mer acceptabelt än dödande vid massmord för här måste moralen omdefinieras och förtydligas ytterligare för att det ska gå att ta ett beslut om personen som ifrågasatt eller gått emot det moraliska språkspellet verkligen gjorde fel eller om hen gjorde rätt med tanke på sina möjligheter.

Den andra alternativa anledningen till varför en person skulle ifrågasätta den moraliska normen är att personen inte är uppvuxen i samma moraliska språkspel som den nu ifrågasätter. Om den inte är det menar Kober att personen inte är värd att samtala med eller övertyga eftersom den inte talar samma språkspel och följer samma spelregler, vilket gör att den inte är med i samma gemenskap eller samhälle och det gör att samhället inte behöver bry sig om denna kritik. Här kommer ett element av moralisk contextualism in när Kober förslår att folk från andra moraliska språkspel inte har någon talan i något moraliskt sammanhang som inte redan tillhör dem (1997, s.375). Det gör att den krets som delar samma moral blir instängd och utan influenser utifrån. Här anser jag att det till viss del skulle kunna ses som bra då andra moraliska påtryckningar inte spelar någon roll för hur exempelvis ett samhälle ska fungera, men å andra sidan kan man bli blind för vad man är van vid. Precis som Wittgenstein menade och som nämnts tidigare i denna uppsats, det går inte att tala om någonting som är så självklart att man aldrig reflekterat över att det är där. Om man inte kan tala och reflektera över någonting kommer man heller inte märka av om ett problem uppstått

eller om någonting gått för långt, vilket gör att ögon med utifrån perspektiv som inte har samma hemma-blindhet kan hjälpa till att påpeka saker som behöver förbättras eller rättas till. Moraliska handlingar och värderingar som yttrar sig på olika sätt kan ibland behöva ändras för att samhället ska utvecklas till det bättre. Men om samhällen fungerar som språkteorin antar, det vill säga med regler och språk som är rimliga i kontextuella sammanhang men kanske inte globalt, är det svårt att ha en utomstående som försöker rätta till svagheter inom den kontextuella kretsen, för den talar inte samma språk och har inte samma värderingar vilket gör att väldigt mycket har potentialen att ses som felaktiga för andra. Här mister alltså ett samhälle som avfärdar all kritik utifrån möjligheten till att förbättras.

Det tredje alternativet eller möjliga förklaringen Kober lyfter fram är att personen ifrågasätter samhällets moraliska normer för att hen har en mental störning, eller begränsad mental kapacitet som gör det svårt eller omöjligt för hen att kunna förstå och följa de moraliska värderingar och regler som finns uppsatta. Personen kommer då att omhändertas och vid extrema fall bli intagen till någon mental institution, vilket gör att personen är oförmögen till att beblanda sig i eller påverka samhället ytterligare (1997, s.376). Även här kan man se spår av kontextualism om man anser att personen med den mentala störningen inte kan följa och förstå samma språkspel som resten, vilket skulle kunna göra att hen kan ses som en utomstående som inte hör till kontexten. Då blir hens åsikter irrelevanta för resten av kontexten och den moraliska kontextualismen och kanske även relativismen kan fortsätta pågå.

Det fjärde och sista alternativet är att personen inte har några mentala problem men ändå har svårigheter att följa de moraliska normer som finns, vilket leder till att de blir instängda (i fängelse) och bestraffas (1997, s.376). Så även om personen kan tala och förstå samma språkregler som samhället eller sammanhanget förväntar sig får de inte välja att gå emot dessa.

Slutsatsen jag drar av det här är att det moraliska språkspillet och talarna motarbetar alla som inte följer det, vilket leder till att det kan fortsätta fungera och verka på samma sätt som det alltid gjort, om det inte tvingas omforma sig självt genom att definiera och skapa tydligare distinktioner på moraliska frågor, som i alternativ ett. Kober skriver att de moraliska

självklarheter måste styra vilka rättfärdiganden av moraliska normer som är acceptabla och inte (1997, s. 377).

Likheterna mellan det epistemiska och moraliska självklarheterna är att de fungerar som en grund medlemmar av samhället kan grunda sina argument och åsikter på, samt att de är antagna för att vara varierande och blandade eftersom det finns så många olika självklarheter. Olikheter med dessa två är att det epistemiska språket tar upp enklare meningar än det moraliska som tar upp mer komplexa meningar om mer abstrakta etiska ställningstaganden som inte är lika tydliga. De epistemiska språkspelen tar inte ofta upp filosofiska frågor eller ifrågasätter sig själv lika mycket som det moraliska språkspelet gör (1997, s. 377-378). Kober skriver att det går att ifrågasätta våra moraliska normer inom språkspelen och gör en liknelse med hur ett barn frågar sina föräldrar varför saker är som de är hela tiden (1997, s.378). Här tolkar jag det som att det ingår vissa moraliska normer i de epistemiska språkspelen, alltså att det finns en moralisk aspekt till det epistemiska språket också för annars skulle barnen inte ha någon anledning eller något sätt att fråga om varför någonting är rätt eller fel, såvida inte barnen lär sig tala båda språkspelen samtidigt, vilket är möjligt. Men det epistemiska språket verkar fungera som en grund för allt annat och då behöver man kunna tala det för att fortsätta in på det moraliska språkspelet som mer handlar om abstrakta tankar och idéer än det epistemiska.

Kober menar att det moraliska språkspelet är komplexare än "this is a hand" som finns i det epistemiska språkspelet (1997, s.378). Men hur är det då med "this is right" eller "this is wrong"? Dessa borde också ingå där då de pekar på hur saker ser ut och hur verkligheten är, om än bara hur just det samhället vill att sin verklighet och sina normer ska vara. Skillnaden kanske ligger i hur föräldrarna svarar på frågorna om vad som är rätt eller fel. Om de hänvisar till de moraliska självklarheterna blir frågan mer moralisk, då svaren hämtas ur det språkspelets grundregler. Om föräldrarna inte ger någon förklaring utan bara fortsätter göra vad de nu gör som barnen ifrågasätter blir det kanske mer epistemiskt, för då finns det inget moraliskt svar och anledningen till varför de gör som det gör är bara för att man ska göra så, som jag tolkat det. Men dessa språkspel kan inte heller separeras ifrån varandra enligt Kober eftersom det epistemiska behövs för att kunna förstå och använda det moraliska (1997, s.378).

Jämförelse

Kober och Pleasants skiljer sig nu lite på synen på om och hur det moraliska språkspelet kan användas. Båda menade som bekant att det moraliska språkspelet inte fungerade utan det epistemiska men Pleasants menade även att det moraliska språket är begränsat då vi endast kan använda oss av det epistemiska språket (han kallade det bara språket) och eftersom det var för förenklat, eller inte tillräckligt djupt och heltäckande så var det svårt att föra en moralisk diskussion som förklarade och argumenterade för varför någonting var som det var. Som exempelvis varför det var så dåligt att döda någon. Språket hade redan bestämt att det var dåligt att döda men den moraliska aspektens roll var att säga varför men det gick inte (Pleasants 2009, s. 677-678). Pleasants syn på det moraliska språket är då att det är otillräckligt, medan Kober anser att det moraliska språkspelet fungerar som ett eget språkspel och visst kan förklara moraliska saker. Kober ser då också på det som ett eget språk som fungerar utöver det epistemiska, även om det även behöver det epistemiska som grund (1997, s. 377). Båda är då överens om vilka förutsättningar som behövs för att det ska gå att tala om moraliska ställningstaganden men Pleasants anser inte att det språk vi faktiskt har att röra oss med är tillräckligt i praktiken, medan Kober gör det. Anledningen till det verkar vara att Kober inte delar Wittgensteins tanke om språk som för otillräckligt för att kunna förstå och tala om abstrakta, moraliska frågor, medan Pleasants gör det. Därmed finns det en förklaring till varför Kober till och med anser att det är möjligt med moraliska språkspel som fungerar som andra språkspel, om det är så att han inte uppfattar något hinder för det.

Pleasants har ingen definition av vad ett språk är men min tolkning är att han ser språket med en viss liknande uppdelning som Kober (med en epistemisk och en moralisk del) fast mer som ett vardagligt och ett abstrakt, filosofiskt plan. Längre ner kommer hans filosofiska plan att tas upp mer djupgående och då får man en förståelse av hur den förhåller sig till resten av språket.

D.Z. Phillips

Endast det första inledningskapitlet och sista delen i kapitel 3 i Phillips bok kommer att användas i denna analys då den bäst går att använda och kan tänkas innehålla möjliga svar på uppsatsens frågeställning.

D.Z Phillips skrev i sin bok *The problem of evil and the problem of God* (2004) att Wittgenstein ledde revolutionen som belyste vad som gick och inte gick att säga (s. xvii). Boken handlar om ondskans problem men i inledningskapitlet går Phillips in på ett språkfilosofiskt spår när han skriver om att språket möjligtvis har en inverkan på hur vi ser ondska och hur vi tänker på Gud och vad vi vill att han ska göra. Phillips tar upp Marilyn Adams som säger att de filosofiska frågorna om våra mentala och fysiska existens och vår moral med mera ska söka svaras på genom att analysera hur de uttrycks och används i vårt vardagliga språk implicit. Senare skriver hon dock att språkfilosofin inte behöver tas i åtanke längre vid filosofiska överväganden, vilket tyder på en motsägelse i hennes argument. Som svar skriver Phillips att det är synd att språkfilosofin och särskilt Wittgensteins arbeten varit så ignorerade och bortglömda eftersom de kunnat hjälpa till att belysa viktiga saker inom andra delar av filosofin också (2004, s.xviii). Detta borde innebära att Phillips ansåg att Wittgensteins tankar om språket och dess betydelse för mening och syn på världen skulle bidra till en förståelse inte minst inom ondskans problem, som hans bok handlade om. Adams första tanke om hur det gick att hitta intressanta filosofiska aspekter av oss själva, vår moral och vår värld genom att titta på språket som används för att tala om dessa ämnen, kan mycket väl vara en uppfattning som Phillips delade och härnäst kommer jag att spinna vidare på den möjligheten (2004, s. xviii).

Då endast inledningskapitlet och fåtalet andra sidor i Phillips bok använts kommer mina rekonstruktiva tolkningar att utgöra det mesta av analysen kring hans tänkbara ställningstagande till moraliskt gott och ont. Här fungerar Gud som ett exempel som en slags egen moralisk kompass som formar moral och därmed moraliska språkspel. Därför är det relevant att ta med i analysen. I slutet av kapitel tre skriver Phillips att Gud och människor inte kan dömas moraliskt på samma sätt eftersom ondska och godhet inte funkar på samma sätt för Gud och resten. Han skriver:

To repeat for one last time in this chapter, my conclusions are meant to have force against those consequentialist philosophers of religion who see God as a member of a moral community he shares with us (2004 , s. 46).

Citatet ovan föreslår att Phillips inte ser Gud som någon som delar samma moraliska regler, koder, språk och skyldigheter som oss människor, eller *moral communities*. Det innebär bara rent krasst att Gud står utanför våra normer och vår uppfattning om vad som bör och inte bör göras, men ändå baserar många människor sin moral på vad de ser som Guds ord och följer dem. Detta innebär inte att Gud har en skyldighet att göra detsamma som oss, det vill säga följa samma regler som vi gör, även om de är Guds lag (Phillips 2004, s. 46). Om Guds ord ses som det moraliska språkspelet som ändrades av sig själv som Kober talade om i sin artikel, går det i min mening att tänka sig att även Guds moral kan ändras i takt med sig själv. Kobers syn på moral var att den rättar sig själv när den stöter på felaktigheter eller oklarheter genom att justera och göra tillägg för att situationsanpassa vad som är lämpligt och acceptabelt att göra i olika stunder. Endast när sådana stunder dyker upp vet man om reglerna bör ändras eller inte. Om då Gud inte kan tänkas följa samma moraliska normer som oss eftersom han står över oss skulle det kunna vara för att hans vilja är den moral som ständigt ändras och justeras. Givetvis räknas bara denna tanke som en möjlighet överhuvudtaget om man antar att den moraliska kontexten människorna ingår i är en religiös sådan som använder Gud som kompass.

I moraliska kontexter ändras dock moralen i samband med att människorna som ingår i den moraliska kontexten kommer fram till ändringar som sedan gradvis skiftar och gör förändring. Då kan inte Gud vara den moralen baserat på Phillips mening då Gud står utanför den och alltså inte kan vara en samtalspartner i det moraliska språkspelet. Då kan jag dock tänka mig att det kanske finns invändningar om att det går att omtolka Guds ord, som det ofta går att göra när man baserar olika moraliska argument på olika delar av exempelvis bibeln och omtolkar dem som uppfattas gå emot den rådande samhällsnormen. På det sättet är Gud både närvarande som samtalspartner, på sätt och vis, samt som den faktiska moralen som diskuteras. Kvar finns dock ett annat sätt Gud kan tillhöra den moraliska gemenskapen utan att följa den eller ingå i den. Genom att se Gud som de moraliska självklarheterna som finns inom det moraliska språkspelet och gemenskapen. På det sättet blir hans ord självklarheterna

som inte ifrågasätts särskilt ofta och som styr vad som blir moraliskt rätt och fel. Här blir inte Gud en moralisk samtalspartner som behöver anpassa sig till ett sammanhang eller en grupp utan det blir gruppen som behöver anpassa sig efter honom. Guds ord skulle kunna bli de moraliska självklarheterna som föräldrarna i exemplet Kober tar upp baserar sina argument om varför vad som är rätt är rätt och vad som är fel är fel etc. Detta är en tänkbar vinkel jag kan tänka mig.

Utifrån det här blir det moraliska språkspelet också något som är annorlunda än det vanliga språkspelet som talas varje dag i dagliga sammanhang, som Kober kallar det epistemiska språkspelet, eftersom Guds moraliska språkspel inte är något som någon utanför den religiösa gemenskapen använder. Dock talar religiösa människor ändå flera språkspel tillsammans med det epistemiska, bara att deras moraliska språkspel är utbytt mot Guds moral. Det blir alltså två olika språkspel. Vad Phillips skulle tycka om denna tolkning är svårt att säga, särskilt utan att veta om han ansåg att religiösa språkspel bara var till för religiösa människor eller om det går att tala om Guds moral (om än bara hypotetiskt från ett utanför perspektiv) utan att själv vara religiös. Kober skulle nog dock mena att det bara går att tala om och utifrån Guds moral som språkspel om man själv var religiös. Annars skulle ens åsikter inte vara relevanta eller intressanta enligt hans tanke om att språkspel är kontextuella och bara lyssnar till talare inom samma (Kober 1997, s. 374-373).

Relativism som alternativ

Vid synen på dessa kontextuellt bundna teorier om moral leds resultatet av det rätt naturligt in på ett relativistiskt förhållningssätt eftersom kontext-tänket accepterar så många andra moraler. Om nu varje eget samhälle, eller varje kontext som använder sitt egna moraliska språkspel har ett eget etiskt system av vad som anses vara moraliskt rätt och fel blir det många olika runt om i världen. Om det nu fungerar som Kober menar i sin artikel om att ingen utanför det moraliska språkspelet har rätt att ifrågasätta eller ändra på normen inom det aktuella språkspelet kan det tänkas riskera att leda till etisk relativism. Om de moraliska självklarheterna som alla moraliska ställningstaganden baseras på delas av många olika kontexter och tolkas lika skulle det dock kunna möjliggöra ett sorts samarbete eller delad moral över kontextgränserna, som en livsform. Det kanske inte blir en så pass heltäckande delad moral att den blir universell men det tar i alla fall bort viss relativism om många olika

samhällen kan enas om vissa etiska regler att förhålla sig efter. En sådan skulle exempelvis kunna vara den om att inte döda, som ju finns i världen. Fler exempel på ett försök till samarbete mellan kontexter kan vara EU samarbetet inom Europa. Fast där blir kontexten och det moraliska språkspelet bara större och inte universellt, eftersom EU ju blir till en ny egen kontext som utesluter andra. Då skulle man snarare kunna tala om dessa kontext-överskridande samarbeten en egen livsform.

Den här teorin om språk som kontexter och moraliska språkspel leder inte helt naturligt till universalism som möjlighet eftersom alla språk är kontexter som styr moraliska ställningstaganden. Dock är moraliska självklarheter någonting som jag anser skulle kunna vara det enda som möjligtvis skulle kunna leda dit men då är det förutsatt att det går att kolla varje kontext och se att de följer och tolkar samma moraliska självklarheter som resten av världen. En sådan självklarhet skulle kunna vara att det är fel att döda. Att se dödande som fel skulle mycket väl kunna vara en moralisk självklarhet eftersom precis som Pleasants skriver i sin artikel vet vi att dödande är fel men vi kan inte förklara varför och vi behöver inte riktigt heller kunna backa upp det mer än att det är dåligt för individen som dör (Pleasants 2009, s 676). Detta anser jag leder till att *the badness of death and killing* kan ses som en moralisk självklarhet eftersom en sådan var någonting som man kunde basera sina åsikter på utan att behöva motivera det ytterligare. Det kan man se vid exemplet om föräldrarna som använder de moraliska självklarheterna som sådant de inte behöver ha några argument för, eftersom de är de slutgiltiga slutsatserna som alla regler och moraliska ställningstaganden baseras på.

Här skulle som sagt dödande som dåligt vara en möjlig moralisk självklarhet som alla världens kontexter skulle kunna enas om, trots att det finns olika argument till det, men eftersom det inte går att kolla alla olika moraliska kontexter i världen blir det svårt att se att det faktiskt skulle bli en universell självklarhet och därmed även att denna teori som språkspel och dess moraliska påverkan skulle bli universell. Det beror kanske på vad man räknar som universell också, om det är att alla länder eller moraliska kontexter ska följa samma regel officiellt på papper även om de inte gör det varje gång i praktiken eller om alla ska tro på och följa samma regel officiellt och praktiskt i vardagen. Jag kommer inte gå in vidare på denna distinktion om vad som räknas som universalism och inte eftersom det inte är uppsatsens fokus men relativismen kommer fortsätta att undersökas vidare.

Pleasants talar om “the limits of language” och kopplar ihop dem till “basic moral certainty” (moralisk självklarhet) och menar att det finns begränsningar i vårt sätt att kunna förklara varför någonting moraliskt är som det är. Alltså, varför de moraliska självklarheterna är just självklarheter. Vad som gör dem till sanna. För det är så att vi håller med om de moraliska självklarheterna utan att ha några tillräckliga argument som styrker dem. Vi följer dem bara eftersom vi tar dem för sanna. Det kanske är för att de låter logiska, om de hjälper oss i vår vardag och det på ett så naturligt sätt att det inte ens behövs någon förklaring som styrker varför de är så bra. De är helt enkelt så logiska att det skulle vara dumt att ifrågasätta dem. Här pekar Pleasants på att det är begränsningarna i språket som gör att vi inte kan förklara varför en moralisk självklarhet just är en moralisk självklarhet, inte för att de är så naturliga att vi inte vågar ifrågasätta dem (2009, s. 676). Han skriver:

The metaphorical language of lives lost and taken only becomes problematic when it is used to form the active ingredient of philosophical theories purporting either to disclose in what the badness of death and wrongness of killing consists, or to justify the conviction that death really is bad and killing really is wrong (2009, s. 676).

Här blir det alltså svårt att tala om varför det är dåligt att döda någon på ett filosofiskt plan utan att tala om det utifrån ett personligt plan. Detta verkar vara för att det är lättare att relatera till död när det blir personligt. Död är någonting personligt som händer enskilda individer och då faller de negativa konsekvenserna direkt på den som förlorar sitt liv. Det är då lätt att säga att dödande är dåligt för det drabbar personen som dör på “det och det” sättet i praktiken. Men utan en personlig aspekt att ha i åtanke blir det svårare att tala om varför det är så dåligt med död för om man inte bryr sig om den drabbade är ju inte döden någonting konkret som går att ta på. Detta är det filosofiska planet som handlar om det abstrakta och hypotetiska utan att applicera det på någonting konkret eller personligt. Detta gör att det filosofiska planet också är opersonligt eftersom det bara är intresserat av teorier som inte behöver vara förankrade i praktiken. Varför är då denna teori så viktig (för samhället och för Pleasants?)

Vi skulle kunna se det filosofiska planet som vi ser de moraliska självklarheterna. De finns där som en slutgiltig bank vi kan basera alla våra argument på utan att behöva backa upp även dem med ytterligare argument. Denna bank är viktig eftersom vårt andra plan (det epistemiska, eller det vardagliga) baseras mycket på det filosofiska/det moraliska planet. Vi behöver det för att kunna leva och sätta upp regler i vårt vardagliga samhälle och liv, och för att göra det så vattentätt och så stabilt som möjligt behöver vi att den grunden allt vilar på också är stabilt och säkert. Därför är det viktigt för Pleasants och resten av samhället, enligt mig, att kunna reflektera över vilka begränsningar språket har på vårt filosofiska/moraliska plan och vår förståelse. Genom att göra det går det att lära sig om sitt vanliga epistemiska plan och språk också och på så sätt utvecklas det i takt med att moralen utvecklas. Detta görs på ett kontextuellt plan och inte ett universellt eftersom det går att tolka de moraliska självklarheterna på olika sätt. Det faktum att olika kontexter har olika självklarheter försvårar även det.

Problematiken med teorin om moraliska självklarheter är att den förväntar sig att alla som talar samma språkspel och följer samma moraliska språkspel ska följa samma moraliska självklarheter. Om någon inte gör de blir de antingen uteslutna till fängelse, vård eller liknande eller så blir deras åsikter avvisade genom att förklara det med att de inte vuxit upp inom samma språkspel och därför inte lärt sig ännu, eller att de bara har mentala hinder (Kober 1997 s, 376). Teorin ger inget utrymme för möjligheten att det skulle finnas människor som vuxit upp inom språkspelen och kan alla regler men ändå inte håller med om vissa saker eller ifrågasätter någon moralisk självklarhet av någon annan anledning som inte har att göra med ett minskat förnuft än övriga medmänniskor. Självklart är tanken bakom denna teori att språket ska göra det omöjligt för talare att ifrågasätta eller tänka annorlunda om de epistemiska självklarheterna för att de är det som utgör våra verktyg för att kunna förstå och tänka kring världen. Ordens innebörd skapar hur vi tänker kring ämnena eftersom det endast är så vi kan uttrycka oss, vilket skapar normer och förväntningar på vilka responser och attityder som bör följa. Detta är ju en del av vad Wittgenstein menade var en del av att kunna tala ett språk (Biletzki, Matar 2016). Med detta är det tydligt varför Pleasants och Kober tänker sig att det inte finns några andra alternativ till varför någon skulle ifrågasätta språkspels sanningar. Ifrågasätta går bara att göra, enligt dem, när man är utanför ett

språkspel men då spelar inte kritiken eller synpunkterna man framför någon roll, vilket leder till en slags epistemisk och moralisk relativism hos båda.

Phillips som tänkte sig språket i religiösa sammanhang skulle nog också hålla med om att kritiken man som utomstående framför av de sanningar som finns inom språkspelet inte spelar någon roll. Men kanske skulle det inte spela någon roll om kritiken kommer från någon inom kontexten heller, beroende på vad som ifrågasätts. Om någon exempelvis skulle ifrågasätta Guds existens inom ett kristet sammanhang skulle personen nog bara betraktas som icke-kristen och då skulle hans kritik eller åsikter inte tas på allvar, för personen delar ändå inte samma epistemiska självklarheter som resten. Här anser jag att Gud nog kan räknas som en epistemisk sanning och inte bara en moralisk sanning i ett kristet sammanhang för att Gud ses som grunden för allt och därmed blir en grundläggande sanning som resten sedan måste byggas på och utifrån, precis som andra epistemiska sanningar som att en hand är en hand etc. De religiösa värderingarna och reglerna som sedan appliceras efter att Gud fastslagits som en sanning räknas till det moraliska planet eftersom de bygger på det epistemiska. Jag vet inte om Phillips skulle hållit med om detta helt, men utifrån vad jag identifierat som det som skiljer epistemiska och moraliska självklarheter så verkar detta rimligt. Om någon då istället skulle ifrågasätta en tolkning av en del av bibeln eller något sätt som en rit utförts skulle detta gjorts med grund i kontexten, vilket gör att personen fortfarande håller med om de epistemiska sanningarna och språket, men inte det moraliska.

Relevans för samhället idag

Ett annat alternativt sätt att veta hur vi ska bete oss och agera etiskt är genom teorin Moral reasoning som enligt Henry Richardson på Stanford Encyclopedia (2014) baseras på att människor ska kunna komma fram till vad som bör göras moraliskt genom reflektion. Här kan reflektionen tänkas syfta på att alla människor har förmågan att kunna utvärdera sina egna handlingar och vad som kan tänkas vara bra för samhället eller kontexten den ingår i. Denna reflektion kan antagligen göras själv utan inblandning av någon annan, vilket är en skillnad från hur Pleasants, Phillips och Kober tänker sig att det moraliska språkspelet formar och formas i kontexter genom språklig interaktion. Moral reasoning föreslår istället att det går att komma fram till moraliska ställningstaganden själv utan påverkan av hur språket redan format vilka möjliga slutsatser vi kan komma fram till. Phillips, Kober och Pleasants skulle

dock mena att den Moral reasoning som människor gör även om de bara reflekterar själva för att komma fram till någon moralisk insikt, skulle vara påverkad av det språkspel vi tillhör och de epistemiska och moraliska självklarheter vi bär med oss redan. Resultatet av vår reflektion skulle alltså inte kunna vara fristående från de regler vi lever efter undermedvetet och den reflektion vi gör ingår i ett epistemiskt och moraliskt språkspel redan.

Det positiva Pleasants, Kober och Phillips moraliska teorier gör till skillnad från Moral reasoning teorin är att de tvingar oss inse vilka begränsningar som finns i vår förmåga att reflektera och fatta moraliska beslut. De får oss att inse att inga antaganden eller slutsatser vi kommer fram till uppstår oberoende av någonting annat och att de till och med påverkas av något så grundläggande som språket. Om man dessutom förstår vilken grund man har för sina förutsättningar går det att bygga sig vidare från det, som exempelvis genom att vara medveten om hur språket har format vad vi ser som självklarheter och därmed kan vi förstå varför andra kulturer med andra moraler ser ut som de gör. Det skapar en förståelse, om inte för olika enskilda kulturer på ett inifrån perspektiv så åtminstone för kulturer i stort på utifrån perspektiv. Vad som menas med detta är att det blir lättare att förstå och därmed kunna respektera olika kulturer och moraliska skillnader. Det behöver inte gå så långt till att bli likgiltighet eller relativism men kan bidra till förbättrad acceptans. En negativ aspekt av den är dock att eftersom den inte kräver någon enskild reflektion av individer för att avgöra vad som är moraliskt rätt och fel blir den lite rutinbunden och inte alltid anpassningsbar. Alla som talar samma moraliska språkspel förväntas bara följa alla regler oavsett. De alternativa förslagen på konsekvenser som Kober la fram till vad som händer om man inte följer ett moraliskt språkspels alla normer föreslog dock att moralen anpassas efter kontext inom gruppen när det krävs. På det sättet är teorin ändå anpassningsbar även om den bara är det från ett inifrån perspektiv och inte från ett utifrån perspektiv.

Med inifrån perspektiv menar jag att leva och verka innanför ett sammanhang, att vara en talare av språkspelet i fråga och kunna det flytande. Genom detta perspektiv kan man som talare förstå och agera utefter de epistemiska och moraliska självklarheterna men man kan inte alltid sätta fingret på vilka de är eftersom de är så självklara att de inte går att märka när man redan tar dem för givet (Kober 1997, s 375). Jag har tolkat det som att som talare av ett språkspel och tillhörande ett sammanhang har man möjligheten att påverka hur normer och

regler formas eftersom man är med genom tal och interaktion. Normer efterlevs och följs samtidigt som de omformas och omtolkas när nya situationer uppstår som kräver en ändring eller en omdefinition. Detta är det enda sättet enligt våra tre forskare, att kunna vara med och påverka hur ett språkspel eller en moralisk norm ändras. Här håller jag inte nödvändigtvis med dem eftersom det, som tidigare nämnts, ändå finns möjligheter för samarbete som överskrider kontextgränser, som EU eller FN. Dock är det sant att genom samarbete skapas en ny kontext och ett nytt gemensamt sammanhang, i form av livsformer, vilket gör att samma regler för hur man påverkar en norm eller en regel som finns i en kontext gäller vid samarbete med fler kontexter (som exempelvis nationer på ett stort globalt plan, eller som olika sorters yrken med tillhörande språkspel inom ett land på ett mindre nationellt plan.) Med utifrån perspektiv menas att man inte ingår i den sagda kontexten eller talar samma språkspel, vilket gör att man kanske inte följer samma moraliska självklarheter eller samma normer. Tack vare detta kan man se på normer och regler med ett distanserat perspektiv, vilket gör att man kan hitta detaljer och sådant som talarna inte märker eftersom de ser dem som självklarheter. Genom detta skulle den utomstående kunna kritiskt granska aspekter i gruppens normer och värderingar utan att beröras eller förblindas av dess regler och mönster. Denne kan dock inte påverka gruppen eftersom den står utanför och inte har samma sorts förståelse för språkbruket som används, men den kan upptäcka saker som andra inte ser och lära sig hur dessa normer styr individernas förståelse och ageranden i gruppen.

Det är lite som en fågelskådare vars betraktelse av fåglar bidrar till en förståelse av artens samspel och mönster men som begränsas av att denna inte är fågel själv och därför aldrig kommer förstå exakt vad alla kvitter innebär till fullo. För gruppen som blir undersökt spelar inte betraktarens åsikter eller slutsatser någon roll för deras fortsatta existens och utveckling men för fågelskådarna finns det risker att de misstolkar vad de ser och därmed skapas en ny tolkning av vad som finns. Här kanske det finns en möjlighet för att man som utomstående skapar en felaktig bild av vad en annan grupps moraliska åsikter är och baseras på, vilket kan ha en negativ påverkan vid försök till kommunikation mellan moraliska kontexter.

Det går dock att dra nytta av språkspelsteorin på ett positivt sätt då genom att förstå språkets vikt för människors förståelse och attityd till situationer, moraler och världen i allmänhet går det att aktivt ändra konnotationer vid användning av ord som önskas ändras. Hypotetiskt sett

är det möjligt, men det kanske inte är särskilt lätt eller vanligt att försöka sig på, särskilt med tanke på det Pleasants skrev om språkets begränsning av vår förståelse och moraliska möjligheter (2009, s. 676). På samma sätt som han menar att språket begränsar vår förmåga att tala om de moraliska självklarheterna som finns runt oss kan språkets begränsning påverka de olika sätten det går att ändra ett ord eller liknande. Pleasants dedikerar sin artikel till *The badness of death and wrongness of killing* och menar att det är svårt att formulera väl underbyggda filosofiska och moraliska argument till varför död och dödande är moraliskt ont utan att gå in på personliga känslor som kan tänkas styra varför vi ser det som ont. Han menade att språket har begränsat hur vi kan argumentera för varför död och dödande är så ont och menar att det är anledningen till varför vi fortfarande talar om död i form av analogier som "förlorat sitt liv, framtogs sitt liv" etc, som om livet vore ett spel och någonting som tappats, istället för att fokusera på just döden (Pleasants 2009, s 675-676). Min teori är att det även kan vara pågrund av att ingen vet vad som händer efter döden och då är det svårt att basera ett moraliskt ställningstagande på någonting som ingen vet med säkerhet. Det skulle gå att säga att död är dåligt för att döden som tillstånd är ännu plågsammare än livet och om det vore så skulle det vara ett bra sätt att byta till när man talar om döden, men eftersom ingen vet om det faktiskt är sant eller inte går det inte att basera sina argument om varför det är så ont att döda någon på det. Hade det varit lätt att ändra sättet att tala om död så hade det antagligen gjorts, men eftersom språket har begränsningar blir det svårt. På samma sätt gäller detta även andra försök att ändra någon moral på språklig väg. Det kan bli svårt att skapa nya meningar och associationer till vad man vill förmedla om det redan finns ett språk som används till att beskriva det och inte något annat alternativ.

Finns det en nytta av Phillips, Kobers och Pleasants teorier vid förståelse, kommunikation och konfliktlösning mellan olika kulturer? Alla tre skulle nog hålla med om att det åtminstone skapas förståelse för varför andra kulturer agerar och funkar som de gör och därmed även en tolerans tack vare ett Wittgenstein inspirerat språkfilosofiskt perspektiv på moralisk mångfald genom språkspel. Kommunikation och konfliktlösning skulle dock inte vara lika lyckat, åtminstone enligt Kober och Phillips tankar om att talare av ett språkspel endast lyssnar på andra talare av samma språkspel när det gäller kritik, eftersom resten inte har någon relevans då de inte tillhör språkspelen och överhuvudtaget inte kan spelens regler. Enligt Pleasants *basic moral certainties* (moraliska självklarheter) kan jag tänka mig att ett samarbete vid

konfliktlösning och kommunikation är möjligt om de moraliska självklarheter och moraliska värderingar man delar handlar om tolerans och värdering av fred mellan människor och grupper. En sådan skulle kunna vara att kontexterna enas om regeln “dödande är moraliskt fel och bör aldrig förekomma” eller liknande och utifrån det försöker föra en dialog för att lösa sin konflikt. Dessa moraliska självklarheter skulle kanske kunna användas för att ena kontexter i en gemensam livsform och skapa ett samarbete mellan kulturer.

Slutsats

Denna uppsats har sökt besvara hur moraliskt rätt och fel kan tänkas bestämmas enligt tre forskare som inspirerats av Ludwig Wittgensteins teori om språkspel i sina arbeten om moraliska avgöranden. De tre forskarna som undersökts är Michael Kober med sin artikel “On epistemic and moral certainty: A wittgensteinian approach” (1997), Nigel Pleasants med sin artikel “Wittgenstein and Basic Moral Certainty” (2009) och D.Z. Phillips med sin bok *The problem of evil and the problem of God* (2004).

Kober, Pleasants och Phillips tankar om att språkspel styr och avgör moraliska ställningstaganden i form av kontextuella moraliska självklarheter eller moraliska språkspel visar att den moraliska kompass människor kan uppfatta sig ha aldrig uppstår oberoende av någon influens från omvärlden. Den är alltid resultatet av var de fötts, hamnat och vilken eller vilka grupper som varit viktigast i formandet av deras världsbild och moraliska uppfattningar. Dessa värderingar förmedlas och formas av språket som talas och mer specifikt, de språkspel som personen ingår i inom språket. Dessa språkspel kan vara officiella som jobbrelaterade språk, eller inofficiella som inom en familj eller grupp av på annat sätt sammansatta människor med gemensamma normer.

Språkspelen kan vara av vardaglig natur där de används för att tala om konkreta saker och beskrivningar som exempelvis “det här är en hand”, men självklart även mer komplexa meningar ingår här. Språkspel av detta slag kallar Kober för epistemiska språkspel och är grundläggande för att kunna kommunicera och förstå sin krets runt om sig, men även för att kunna involvera sig i ett moraliskt språkspel. Detta är det andra slags språkspelen som identifieras av Kober, Pleasants och Phillips, även om de kallar det för olika saker. Här talas det om abstrakta ideer och normer som sedan formar värderingar i det vanliga epistemiska

språkspelet. Det används för att förstå etiska frågor och har ett filosofiskt plan som inte återfinns på samma sätt i det vardagliga språkspelet. Enligt Pleasants gör språkets begränsningar (det vardagliga/epistemiska) att det blir svårt att tala om och förstå allt etiskt i det andra språkspelet (filosofiska planet/moraliska) men tack vare de grundläggande moraliska självklarheterna kan vi forma normer och moraliska värderingar ändå. Dessa kan dock inte bli särskilt uppbackade av argument eftersom språket är för dåligt rustat för att kunna tala och tänka om dem på det sättet som skulle krävas för att komma fram till några. Självklarheterna finns istället runt oss från det filosofiska planet men inne i det vardagliga språket.

Moraliska ställningstaganden om vad som är rätt och fel skapas då i kontext till det vardagliga språkspel och moraliska språkspel som finns i gemenskapen. Alla olika kontexter har egna normer och värderingar och de kan se olika ut beroende på hur språket har använts för att tolka och förstå de olika moraliska och epistemiska självklarheterna som finns. Rätt och fel varierar mellan olika kontexter och språkspel och skapar därmed möjligheter för moralisk kontextualism, även om denna uppsats visat att det inte behöver leda helt till relativism eller kontextualism om flera gemenskaper kan enas om moraliska självklarheter och skapa samarbete runt dem som livsformer.

Källförteckning

Biletzki, Anat and Matar, Anat, "Ludwig Wittgenstein", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/wittgenstein/>. [Hämtad 2018-01-17]

Christensen Sondergaard, Anne-Marie (2011). 'A Glorious Sun and a Bad Person'. Wittgenstein, Ethical Reflection and the Other. *Philosophia* (39), s 207-223. <https://doi-org.ezproxy.its.uu.se/10.1007/s11406-010-9297-y> [Hämtad 2017-10-9]

Grenholm, Carl-Henric (2006). *Att förstå religion: Metoder för teologisk forskning*. 1:6 ., utg. Lund: Studentlitteratur AB

Kober, Michael (1997). On epistemic and moral certainty: A wittgensteinian approach. *International Journal of Philosophical Studies*. (5:3), s 365-381. <http://dx.doi.org/10.1080/09672559708570863> [Hämtad 2017-10-26]

Padilla, GJ, och Gaffal, M (eds) (2011). *Forms of Life and Language Games*, Berlin/Boston: De Gruyter. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uu/reader.action?docID=1195421> [Hämtad: 2017-11-17]

Phillips, D.Z. (2004). *The problem of evil and the problem of god*. London: SCM Press

Pleasants, Nigel (2006). Nonsense on stilts? Wittgenstein, ethics, and the lives of animals. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*. Volym 49 (4), s 314-336. <https://doi.org/10.1080/00201740600831364> [Hämtad 2017-10-28]

Pleasants, Nigel (2009). Wittgenstein and Basic Moral Certainty. *Inquiry: An interdisciplinary journal of philosophy*. volym 51 (3), s 669-679. <http://dx.doi.org/10.1080/00201740802120673> [Hämtad 2017-10-28]

Rachels, James och Rachels, Stuart (2015). *Rätt och fel: Introduktion till moralfilosofi*. 3:1 ., utg. Lund: Studentlitteratur AB

Richardson, Henry S., "Moral Reasoning", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = [<https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/reasoning-moral/>](https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/reasoning-moral/). [Hämtad 2018-01-18]